

Családtörténeti adalékok.

I.

A Szapolyai-család ismeretéhez.

Borié bán unokái Odola, Chalk és Borié a Pozsegamegyében fekvő *Szapolya* nevű birtokukat nemzetségbeli rokonuk, Detmár comes özvegyének Rózának, ennek Golgova nevű birtokáért 1258 előtt cserébe adták. Ezen évben jelenti ki t. i. Róza a székesfehérvári káptalan előtt, hogy Szapolyát két leánya között felosztja. Öregebb leánya Marianna *Csépán fia Tamás* neje; az ifjabbik, Martina *Péter fia Sándorhoz* ment férjhez és 1258-ban még gyermektelen. A mennyiben gyermekek hátrahagyása nélkül találna meghalni, szapolyai birtokrésze a nevezett káptalanra esik ugyan, de Mariannának a kiváltás joga megmarad.¹

E három nő további sorsát nem ismerjük. Csépán fia Tamásról pedig tudjuk, hogy 1263-ban mint a pozsegamegyei Halen (mely minden valószínűség mellett az ugyanazon megyebeli Hvalen-telkével, vagy Hvalkóc-cal azonos) birtokosa, Pozsegamegye alispánjaival (György és Illés-sel) együtt a hírhedt Palyona fia Cseh egyik birtokügyében mint becselő szerepel.²

Vajjon Borié bán fentebbi unokái Rózának egész szapolyai birtokukat átadták-e, vagy vajjon ennek egyik részét maguknak tartották-e vissza? nem tudjuk. A mennyiben Róza az egészét megkapta és Martinának fiai nem maradtak, jogosítva vagyunk egyszer s mindenkorra kimondani, hogy az 1258-tól 1263-ig ismeretes Csépán fia Tamás, Borié bán nb. Detmár leányának, Mariannának férje, a Szapolyai család egyenes őse.

* * *

Csépán fia Tamás egyenes utódait mindeddig nem ismerjük és sajnálattal kell konstatálnunk, hogy utolsó nemzeti királyunk nemzedékrendje genealogiánknak egyik legüresebb lapját képezi. Akadunk ugyan a XIV. század első kétharmadában elég pozsegamegyebeli birtokosra, de egyetlen egyről sem

¹ Wenzel XI. 453.

² Ugyanott 529.

mondhatjuk, hogy Szapolyai és így nem marad egyéb hátra, mint az egészen a XV. század második feléig tartó hézagot egy-két, a hozzávetésen alapuló adattal kitölteni.

1330-ban bizonyos Tamás fia Mihály a pozsegamegyei Gradistye és Osaglin táján birtokol; ¹ erről feltételezhető, mert Szapolya Uj-Gradiska táján fekszik, hogy talán Szapolyai. 1362-ben pedig olvassuk, hogy *Vtelin fia János és Endre fia Demeter* a Pozsegamegyében fekvő Thyssicza és Harayouich nevű birtokokat maguk közt felosztják és határoltatják. ² Miután majd meglátjuk, hogy a Szapolyaiak 1455-ben Tiszovezon birtokolnak, már nagyobb valószínűség szól a mellett, hogy fentebbi két birtokos, kik a tiszovezi és orlyaviczei részeket maguk között felosztják, e család ősei közé sorozandók. Vajjon „Vtelin“ ferdített név-e? nem tudjuk ugyan, de több mint valószínű, hogy alatta az Othello = Odolin = Odilo, vagy a Boric bán utódainál előforduló *Odola* név lappang. Odol(y)a nevű község különben Pozsegamegyében létezett. Odolin mint személynév pedig már 1220-ban fordul elő a pozsegai káptalan egyik kiadványában. ³ 1272-ben pedig a pozsegai káptalan Otholyn fiait, Pétert és Jánost említi. ⁴

* * *

Az első határozott adata egy 1371-ben kiállított oklevélben akadunk. Ebben az évben kijelenti *Demeter fia: Johannes waywoda de Zapulya* saját úgy mint leányai *Katka* (= a Katalin név összevonása), *Kata'in* és *Klára*, valamint *Katkának* már meg nem nevezhető (mert az okiratban az illető hely ki van szakítva) férje nevében, hogy Pozsegamegyében lévő Borostyán, Vranovez (?) és Hvalkovez nevű birtokrészeit a nevni Tröttel családbelieknek zálogba adta. ⁵

Itt mindjárt ki kell emelnem, hogy a waywoda alatt jelen esetben nem az erdélyi vajda értendő, hanem az, hogy — a mint majd meglátjuk — az egyes családtagok szűkebb hazájukbar „knyézi“, ⁶ illetőleg „vajdai“ (= előljárói) tisztséggel voltak felruházva, valamint ezt ez időtájtban másutt is előforduló „Vajda“ melléknevű horvát nemeseknél találjuk. ⁷

¹ Fejér VIII. 3. 443.

² Fejér IX. 3. 314 (Car. Fejérvári Tom III. n. 55. melyet megtekintetem és melyben egy betűvel többet sem találtam.)

³ Hazai okmánytár VIII. 17.

⁴ Wenzel XII. 61.

⁵ Csánki II. 449. Az okirat részletesebb adatait Varjú Elemér úr különös szíveségének köszönöm.

⁶ V. ö. Wenzel XI. 577., hol György kenezus 1268-ban szerepel.

⁷ 1349-ben bizonyos András a Pok nb. Izdeneci (Móriczhidai) Simonnak vajdája és predialisa Horvátországban Anjoukori okmánytár V. 346). 1351-

A XV. század közepe táján a Szapolyai-család tagjai a „szapolyai Vajda“ vagy „Vajdafi“ néven szerepelnek, a miből az következtethető, hogy vagy az 1371-ben szereplő Demeter fia János vajdától származnak, vagy pedig, hogy e János oldalrokonai is vajdák voltak, kiknek egyikétől ama bizonyos „Vajdafi“-ak származnak. János vajda — kinek atyja Demeter talán az 1362-ből ismeretes Endre fia Demeterrel azonos — azonban 1371-ben csak három leányáról beszél; ha akkor fia lett volna, biztosra vehetjük, hogy e körülményt el nem hallgatta volna s így a nagyobb valószínűség — ha csak fel nem tesszük, hogy fia 1371 után született, a mi, tekintettel arra, hogy egyik leánya 1371-ben még igen fiatal volt, nem éppen igen valószínűtlen — a mellett szól, hogy a későbbi szapolyai Vajdafiak János oldalrokonaitól származnak. Legyen azonban akárhogy, annyi áll, hogy a család biztos ősei csak a XV. század közepén kezdenek szerepelni.

* * *

A pozsegamegyei Szvinna nevű helység a Szapolyai-család történetében is szerepel és egyik alkalommal felette érdekes genealogiai adatot nyújt. Első ismert urai 1313 és 1315-ben Kudona fiai Tamás, Tomen, Bude és Péter.¹ 1455-ben panaszkodik Szvinnai Albert nádori jegyzőnek neje *Katalin „filia condam Michaelis Vayvodae de Zapolya ex Vilia consorte Ladislai de Kereztur procreatu“* hogy *Szapolyai László* az ő (azaz Katalinnak) tiszovezi birtokán (Pozsegamegyében) az országos törvények ellenére kastélyt vagyis erősséget emeltetett. V. László király erre 1455 aug. 8-án Pozsegamegyéhez intézett rendeletében felhívja a hatóságot, vizsgálja meg, vajjon Szapolyai Lászlónak és fiainak: *Imre, Miklós* és *Istvánnak* Tiszovácson birtokrészei vannak-e? Katalinnak osztályos rokonai a következők: 1. *Paulus dictus Heer*, 2. *Bartholomaeus Keserű* és 3. *még mások.*²

ben pedig olvassuk, hogy Kamarczai György a kamarczai kerületben fekvő Magyarszenteföld nevű birtokát Hahót nb. Lendvai Miklós, Zalamegye főispánjának eladja. A határjáráshoz beleegyeznek a) Pál fia Iván bennszületett ispán (comes terrestris de eadem), b) Márk fia Petriszló „voivoda de eadem“, vagyis *kamarczai vajda* (Anjoukori okmánytár V. 531). V. ö. Zichy okmánytár VI. 97., hol 1411-ben Tarcha Benedek vajda, Márk és Bereck volt vajdákról van szó; 1430-ban bizonyos Kozma a szávarévi jobbágyok vajdájának nevezi magát (Zichy-okmánytár VIII. 414).

¹ Anjoukori okmánytár I. 321 és 383.

² Országos levéltár DL. 34077 (Dr. ifj. Reiszig Ede úr szíves közlése). — „Heer“ Pálra vonatkozólag talán nem fölösleges felemlíteni, hogy egy *Charuchi Heer Mihály* (dictus) 1368-ban a Mosonmegyében fekvő Köpcsény vár birtokosa (Csánki III. 674) és 1373-ban Pozsonymegye főispánja. Miután ennek családi hovatartozandóságát mindeddig nem ismerjük, feltételezhető,

Ezen okiratból többrendbeli érdekes következtetés folyik. Mindenek előtt látjuk belőle, hogy Demeter fia János után 1455-ben még egy Szapolyai Mihály is a „Vajda“ néven említetik, hogy leánya osztályos atyafiakról szól, miből az következik, hogy a Szapolyaiak nemzetségéből oly családtagok is ágaztak ki, kik nem viselték a szapolyai nevet (van különben egy szapolyai *Fckete Pál* is 1412-ben. — Hazai oklevéltár 358) és hogy Tiszovez, mert nem Szvinnai Albert, hanem neje Szapolyai Katalin a tulajdonosa, határozottan a Szapolyaiak kezén volt.

* * *

IV. Sixtus pápa 1474 jun. 6-án a törökök elleni harc vezérének, Szapolyai Imre szepesi comesnek kérelmére a cisztercita-rend esztergammegyebeli szent Máriáról nevezett sesavnikvári (Szepesmegyében) monostorának 120 aranyforintra becsült évi jövedelmét *az említett comes unokaöccsének: Zwymia István* esztergammegyei clericusnak adományozza. Zwymia István, grófi családból született esztergammegyei kispap jelentette volt a pápának, hogy a cisztercita-rend sesavniki monostorának apátságát Mátyás király a pápa tudta nélkül neki adományozta, kéri tehát ennek érvényesítését. A pápa 1481 nov. 22-én teljesséi e kérelmet.¹

Ki lett legyen Zwymia István gróf?

Miután Imre szepesi comes a Szapolyai — unokaöccse István a „Zwymia“ nevet használja, világos, hogy kettejük között csak anyai rokonság lehetett és így jogosítva volnánk feltételezni, hogy István apát Szapolyai Imre nővérének a fia; e nővérét tehát fel kell keresnünk.

Meg is találjuk.

Előbb láttuk, hogy a pozsegamegyebeli Szvinnai Albert neje néhai szapolyai Vajda Mihály leánya, Szapolyai László és fiai Imre, Miklós és István ellen birtokháborítás ügyében 1455-ben panaszt emel. Első pillanatra tehát tisztában vagyunk a felett, hogy István sesavniki apát, ki magát „grófi“, azaz igen előkelő családból származónak nevezi, nem „Zwymia“, hanem „Szvinnai“ és hogy az előbbiek alapján benne Szvinnai Albert

hogy fentebbi „Heer“ Pálnak talán rokona. Charuch nevű helységet nem ismerünk Pozsegamegyében. E megyében van 1428-ban egy Chwrowcz helység, mely a Szapolyaiak kezén volt Borostyánhoz tartozott. Teljesség okáért azonban még kiemelendő, hogy 1394-ben bizonyos Michael dictus Her az alsó-lendvai Bánfiak Újfalú nevű zalamegyei birtokát pusztította. Ez ügyben kétszer idézték őt a hatóság elé. Egyszer a zalamegyei Sarud-on, hol tisztartó volt, máskor saját birtokán, Redych-en tartózkodott (Zichy-okmánytár VI. 29. 31.) Sarud nem más, mint a mostani Sárd. „Charuch“ és „Sarud“ között van némi fonetikai rokonság és a mennyiben azonosok, arra lehetne következtetni, hogy itt a főispán fiával van dolgunk.

¹ Tört. Tár 1899. évf. 8. 247.

és szapolyai Vajda Katalin fiára ismerünk. Anyja tehát nem csak azért, mert László is Tiszovezon birtokol, ennek közeli rokona, hanem azért is, mert fiát Szapolyai Imre unokaöccsének nevezi.

Az 1455-ben szereplő László, ki szintén a „Vajda” nevet használta, úgy hiszem Jánosnak a fia, csak hogy az ezt bizonyító okirati adatot e perczben nem találom. Ha „Vajda” a család állandó neve lett volna, azt hiszem, hogy fiai Imre és István ezt el nem ejtették volna, mert ez bizonyos, hogy ők csak a „Szapolyai” nevet használták. E Lászlónak csak négy gyermekét ismerjük: 1) Orsolyát, ki Balog nb. Derencsényi Imre bának († 1493.) a neje, 2) Imre, ki 1457-ben Hunyadi János tisztje; meghalt fiutódok hátrahagyása nélkül 1487-ben. Neje Akos nb. pelsőczy Böbék Imre vajda leánya Orsolya, 3) Miklós, ki 1455-ben szerepel, 4) István († 1499.), kinek első neje Orsolyának unoka-húga, Homonnai Simon leánya (Orsolya nővére: Akos nb. Vámosi Zsófia, Homonnai Simon neje) stb.

Miután tudjuk, hogy II. Pius pápa 1459 ápr. 10-én „Emérico literato filio quondam Ladislai Waywode de Zapulia”, Mátyás király kinstartójának és az összes sókamarák grófjának hordozható oltárt engedélyez,¹ be van bizonyítva, hogy Szvinnai István nem Imre nővérenek a fia, mert anyja Katalin nem Lászlónak, hanem szapolyai Vajda Mihálynak a leánya, Szapolyai Deák Imre pedig Lászlónak a fia. De mert úgy Mihály, mint László a „vajda” melléknevet viselik és Szvinnai István a pápa Imre unokaöccsének mondja, a genealogiai kapocs egyelőre csak abban lelhető fel, hogy úgy Mihályt, mint Lászlót egy és ugyanazon atyától leszármazottaknak vesszük. Ha tehát a fent említett hozzávetésünk beválik, megkapnók a következő stemmatörödéket:

I.			II.	
? Endre			Odolin	
Demeter 1362.			János 1362.	
Szapolyai János vajda 1371.			?	
Kátka 1371. Katalin 1371. Klára 1371.			Szapolyai János	
Kátka 1371. férjes.	Katalin 1371. hajadon	Klára 1371. hajadon	Vajda László 1455 † 1459 előtt.	Vajda Mihály † 1455 előtt neje: Vilia
Deák Imre † 1487. neje: Akos nb. Böbék Orsolya	Miklós 1455. nejei: 1) Homonnai Simon leánya 2) 1486 Tescheni Hedvig † 1521	István † 1499.	Orsolya férje: Balog nb. Derencsényi Imre † 1493.	Katalin 1455 férje: Szvinnai Albert 1455. Szvinnai István 1474. 1481. sesavniki apát.

a királyi ág egyenes őse.

¹ Theiner II. 323.

E helyen ismételten hivatkozom arra, hogy Endre fia Demeter 1362-ben Tiszovezon birtokol és hogy úgy Szapolyai Mihály leánya, mint Szapolyai László 1455-ben tiszovezi birtokos.

* * *

Grotefend 1889-ben megjelent, a sziléziai fejedelmek nemzedékrendjét tárgyaló munkájában (Tafel IX. nr. 19.) találjuk, hogy II. Lajos, Liegnitz és Brieg hercege († 1456 ápr. 30-án) első neje: 1409. aug. 14. előtt „*Hedwig v. Zápolya, Gräfin von Trentschin* [† 1414.]. Második nejét (I. Frigyes brandenburgi választó fejedelem leányát Erzsébetet) 1420 jan. 13-án vette el. Grotefend idevágó forrásai e perczben nem állanak rendelkezésemre (pl. Lehnurkunden I. 357. II. 500.), nem is mondhatom, vajjon ezek az idézett Hedviget tényleg „Szapolyai“-nak és trencsényi grófnőnek nevezik-e, vagy ez csak Grotefend kombinációján alapszik-e? Annyi áll, hogy ugyanezen II. Lajos hercegnek nővére Margit, briegi hercegnő, Zsigmond magyar királyllyal egybekelt, a miről más helyen már értekeztem¹ és hogy igen valószínűnek kell találnunk, hogy Lajos neje is magyar származású hölgy volt. Arról azonban, hogy a Szapolyai család már 1409 körül Trencsényt bírta volna, nincs tudomásom; én úgy hiszem, hogy Trencsén akkor a lengyel származású Stibor vajda családjának kezén volt. Grotefend állítása megérdemli, hogy behatóbb kutatás tárgyát képezze. II. Stibor leánya Katalin 1431-ben II. Premiszló tescheni s nagyglouai hercegnek jegyese volt és így talán több mint valószínű, hogy Grotefend a fentebbi Hedviget, kit forrásai talán a trencsényi „comes“ (= főispán) leányának neveznek, a Szapolyai család tagjának veszi; hisz Szapolyai Istvánt is „Graf von Trenczin“-nek nevezi.

* * *

Szapolyai I. János magyar király születési éve tudtommal nincsen apodiktikus bizonyossággal megállapítva. Budai mondja, hogy a régi írók „nem egyeznek meg benne, mikor született. Némelyek azt mesélik, hogy ő 1490. esztendőben lett volna a világra . . . de bizonyosabb és hihetőbb az, hogy ő 1487. esztendőben született“. Budainak ezen csak valószínűségen alapuló évszámát, úgy látszik, a későbbi írók bizonyosnak vették. Nézzük már most, vajjon van-e János születési évére vonatkozólag valamely okirati támaszpontunk?

Estei Herkules, ferrarai herceg 1486. okt. 16-án magyarországi követét, Valentini Caesart a nápolyi ügyekről tudósítja

¹ Századok 1889. évf. 772. old.

azon meghagyással, hogy azokat Mátyás királylyal és Beatrix királynéval közölje. Többiek között írja a követnek, hogy az október 3-án kezéhez jutott levél értelmében Don Francesco, az ő kedves rokona, nem jól van, a mennyiben őt betegsége nagyon gyötri és egészségének helyreállítására valami nagy remény nincsen.¹ Ugyanazon évi december 22-én azonban már írja Valentini követ Herkules ferrarai hercegnek, hogy Mátyás király Ferencz herceg halálát Beatrix királynéval azért nem tudatta, mert éppen akkor a királynak egyik főkapitánya, István comes, a nádor fivére, lakodalmát ünnepelte, melyet a királyi pár ilyen szomorító hírrel nem akart háborítani. 1487 febr. 5-én pedig írja, hogy a királyi pár nevezett István comes lakodalmára 1000 arany értékű ajándékokat adott.²

Ezen adatok két irányban felette érdekesek.

Mindenek előtt ki kell emelnünk, hogy Herkules ferrarai herceg neje Eleonora, Beatrix királynénak nővére volt. A mi pedig az itt említett Ferencz herceget illeti, az nem más, mint Beatrix királyné édes fivére.³ Ferencz (született 1461-ben), a Nápolyban lévő Gargano hegyvidékén fekvő Monte San-Angelo nevű helység ura, kinek elhalálózási évét sem Imhoff, sem Hübner, sem Moréri nem ismerte. A fentebbi adatból már most tudjuk, hogy az aragoniai-nápolyi királyi család e sarja 1486. második felében halt meg.

Az említett lakodalomra vonatkozólag pedig kiemelendő, hogy 1486-ban Szapolyai Imre volt a nádor és hogy az itt említett vőlegény nem más, mint ennek fivére Szapolyai István. Ez utóbbiról Budai azt mondja, hogy első felesége Homonnai Simon leánya, kitől Margit és Veronika született; második neje pedig Hedvig, a tescheni herceg leánya, kitől maradtak János, György, Magdolna és Borbála. — Hedvig tescheni hercegnő (a fentebb említett II. Premiszló leánya) Grotefend szerint 1483. aug. 11-én férjhez ment „Stephan v. Zapolya, Graf von Zips und Trenczin“-hoz. Fentebbi adatunk alapján kimondhatjuk, hogy a sziléziai kutatónak ezen állítása el nem fogadható. A ferrarai követnek jelentéséből kitűnik, hogy Hedvig és István egybekelése 1486 decemberére esik. Ebből pedig következtethető, hogy azon írók állításai, melyeknek értelmében Szapolyai János király születési éve 1487-re esik, ha nincs is okiratilag megerősítve, kétségtelenül több mint valószínű.

¹ Mátyáskori diplom. emlékek III. 191.

² Ugyanott 230. 257.

³ V. ö. ugyanott 243.

II.

„Baxat imperator Turchorum.“

Pál fia Gergely esúti prépost egy szolgálatában lévő fiatal embert — bár csak hirtelen haragjában — annyira megvert, hogy ez 15 nap alatt meghalt, minek következtében a prépost a pápától a szelidség hiányából származó egyházi szabálytalanság alól felmentést kért és ezt 1467. januarius 2-án meg is kapta. Az erről szóló, a pápához intézett folyamodványban Gergely azonban nemcsak esúti prépost, hanem egyúttal „*curie fidelissimi vestre sanctitatis filii Baxat imperatoris Turchorum magister*“ — nek neveztetik¹. Hogy ki lett legyen a pápának ezen leghívebb fia Baxat, a törökök császára, kinek udvarmestere a esúti prépost², ezt a következő sorokban akarjuk kikutatni.

* * *

Hazai forrásaink² a török uralkodó család — az Ozmanidák — egyik tagjáról tesznek említést, kit otthon megvakítottak, mire Zsigmond király idejében Magyarországra jött, itt megnősült és családot alapított. Forrásaink *Murad* bégnek nevezik; neje *Aynes*, fiai: *Csalapja Dávid* és *Orchan bég*; leánya „Császár“ *Katalin*, kinek férjei 1) salgói Török Pál, Hunyadi János tisztviselője, 2) lipthói és geszteli Nagy János. — Orchan 1488-ban még élt, de 1495 előtt már meghalt; Csalapja Dávid 1456-ban már nem él. A két fivér esetleges utódairól hazai forrásaink mit sem tudnak.

A beköltözött török herceg neve azonban nem Murad, mint ezt forrásaink állítják, hanem, a mint ezt Thúry József dr., a Századok 1893. évf. 839—849. old. állítja, *Szandsi bég*, I. Murád török császár fia, I. Bajazetnek pedig a fivére. A két fiúról a rendelkezésünkre álló adatok oly keveset szólnak, hogy életükből alig ismerünk valamit. Orchannak, bár még 1488-ban is élt, csak puszta nevét ismerjük. Csalapia (=a török *Cselebi*) Dávid politikailag is szerepelt, a mennyiben a lengyel Dlugoss tudósítása szerint 1451-ben Lengyelországban keresztül Törökországba ment, hogy megkíséرتse trónrajutását. Csakhogy ez nem sikerült, mire Magyarországra visszatért. Mi azonban a közügyek terén kifejtett tevékenységének már korábbi nyomára is akadunk. Albert király t. i. utasítja Szondon 1439. okt. 9-én bátmonostori Töttös László kincstartót, hogy a kúnok és jászok

¹ Mon. rom. episc. Vesprim. III. 187.

² Hazai okmánytár I. 355—380. V. 228.

adóiból „illustri David Chalapie imperatori Turcorum“ 1000 aranyforintot, a hátralevő 1000 forintot pedig Tallóczy Matkó báannak „per ipsum pro conservatione status ejusdem Chalapie imperatoris dispensandos“ fizessen. Ugyanazon évi nov. 4-én parancsolja Erzsébet királyné ugyanazon kincstartónak, hogy „fidei nostro Chalapia, alias imperatori Turcorum“ részére fizetést teljesítsen. Töttös László azonban nem volt pontos fizető, mert Dávid 1439 nov. 5-én Rezke nevű helyséből siralmas levelet intéz hozzá, melyben őt arra emlékezteti, hogy azon 15 nap, melyeknek lefolyása alatt kellett volna fizetését megkapnia, — a mint ezt a királyné parancsolta — már lejárt, hogy az újabb határnap is elmúlt, a nélkül, hogy fizetését megkapta volna s hogy ennek következtében őt arra kéri, hogy a királyné szigorú parancsát teljesítse. Figyelmezteti a kincstartót arra, hogy embereivel együtt kénytelen idegen birtokokban és idegen házakban nyomorogni s hogy fizetése nélkül az ország szolgálataira mit sem tehet. Tudassa tehát vele határozatát, mert ő minél előbb ura után akar sietni. A levél aláírása a következő: „David Chalapie imperator Turcorum“, pecsége pedig keleti köríratot mutat. 1440 febr. 1-én pedig a bodrogmegyei Bátmonostoron találjuk, hol Töttös Lászlót 1000 forint zsold kifizetéséről nyugtatja. Neve: „Nos David filius Chalapie dominus et imperator Turcorum.“ Pecsétje paizsban kiterjesztett szárnyú, jól stilizált, balra néző sast mutat, a mely körül kettős körben keleti betűkből alkotott körirat nyomai látszanak¹.

Saját leveleiből tehát kitűnik, hogy atyja nem Szauksi, hanem Cselebi vagyis magyarosan Csalapja. Esetleges utódaira okiratainkban mindeddig nem akadtunk. Hogy 1456 május 4-én már nem élt, már fentebb jeleztük.

* * *

1476-ban bizonyos Ottman Bajazet az alsó-ausztriai Perchtoldsdorf ország-fejedelmi gondnoka, vagyis landesfürstlicher Pfleger-je; később ugyanezen minőségben működik a Bécs melletti Badenben levő császári kastélyban. Pecsétjén félhold és négy csillag látható; körírata pedig: „S. BAJZET OTTMAN TURCORUM IMPERATOR“.²

A körirat magyarázata a fentebbiekből adható. Ha a Magyarországra bevándorolt Cselebi nevű Ozmanida herezeg utódai, bár már keresztények voltak és meglehetősen szerény vagyonnal rendelkeztek, mégis a szultáni, vagyis az „imperator

¹ Zichy okmánytár VIII. 670., 671., 672. IX. 1.

² Chmel, Monum. Habsburg. II. 588. 626.

Turcorum“ czímet használták, nem szabad azon esodálkoznunk, hogy Bajazet ur, ki szintén az Ozmanidák vagy Ottomanok családjából való ember volt és még török nevét is megtartotta, magának a „törökök császára“ czímet tulajdonította.

1488 nov. 26-án tanusítja a pesti plébános, hogy a bevándorolt török császár leánya Katalin végrendelkezik. Atyja szerint: „Morath beeg imperator Turcorum de domo Othmanorum“.¹ Miután a fentebbi Bajazet az Ottman melléknevet viseli, magát a törökök császárájának nevezi, ezímerében a félhold mellett keleti köriratot használ és az időszámítás ezt egyáltalában nem ellenzi, azon nézetnek adok kifejezést, hogy ezen Bajazet nem az Ozmanidák valamelyik eddig ismeretlen mellékágából származó és Ausztriába költözött török herceg, hanem azon Baxat imperator Turchorum nevű herceggel azonos, kinek udvarmestere a csúti prépost 1467. jan. 2-án ama bizonyos pápai felmentést kapta. Ebből pedig azon kényszerítő következtetés folyik, hogy Baxat imperator, vagyis az 1476-ban Ausztriában működő Bajazet Ottman a magyarországi Cselebi-ág egyik sarja.

Családtörténelmi levezetése talán nem is oly nehéz, mint első pillanatra látszik.

Nincs kizárva, hogy ő Cselebinek harmadik fia; de ezt azért nem tartjuk valószínűnek, mert a fent idézett okiratok, melyek a Cselebi-gyermekek birtokviszonyaira vonatkozó részletes tanuvalomásokat tartalmaznak, e harmadik fiút nem említik. Cselebi második fia, Orchán 1488-ban még élt, és minden valószínűség szerint akkor Magyarországon tartózkodott, tehát nem igen valószínű, hogy fia — ha volt — atyja életében Ausztriába költözködött volna.

Tekintettel azonban arra, hogy Dávid sokkal kiválóbb szerepet vitt, mint Orchán, hogy 1456-ban már nem élt, hogy magyar földesúr volt, a legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy azon Bajazet „török császár“, ki 1467-ben Magyarországon szerepel és oly tekintélyes férfi, hogy a csúti prépost az ő udvarmestere, nem más, mint *Dávid fia*. Hogy kilencz évvel később és még azután is ausztriai szolgálatban találjuk, nem változtathat a dolgon. E szolgálat esetleg Mátyás királynak osztrák érintkezéseivel is állhatott összeköttetésben.

III.

Hunyadi Mátyás király anyjának elhalálozási éve.

Horogszegi Szilágyi Erzsébet elhalálozási évét apodiktikus bizonyossággal nem ismertük. Mindeddig csak megközelítőleg

¹ Hazai okmánytár I. 375.

határozták meg és ennek alapjául fiának, Mátyás királynak 1484 nov. 11-én kiállított okirata szolgált, melynek erejével Corvin Jánosnak azon birtokokat adományozta, melyek anyjának, Erzsébetnek halálával reá szállottak.¹ Miután az adományozás november 11-én történt, jogosúlnak érezte magát a kombináció arra, hogy Erzsébet halálát majdnem biztossággal 1484-re tegye.

Erre már most a következő adat határozott választ ad.

Kálmáncsai Domonkos székesfehérvári prépost a pápának írja, hogy a fehérvári egyháznak már emlékezetelőtti időktől fogva bizonyos jószágai voltak, melyeknek egy része a prépostot, a többi két rész a káptalant illette; szokásos volt továbbá, hogy a prépost mindazon adományoknak egy harmadát kapja, melyek úgy az élők, mint a végrendelezettek részéről az egyházra szálltak. *De midön tavaly (superiori anno) a székesfehérvári templomban, melyben Mátyás magyar király anyjának t ste örök nyugalomra helyeztetett,* nevezett prépost az elhaltak lelkiüdvéért misét mondott és épen akkor e czélra 400 forintot és számos viaszgyertyát hoztak, a káptalan tagjai, a mise végét be sem várva, megrohanták az oltárt, elrabolták a 400 forintot és a viaszgyertyákat és azt állították, hogy a prépostot ebből mi sem illeti, mert ez már 40 év óta így szokásos. Kéri tehát a pápát, utasítsa a káptalant, hogy a király anyja elhalálózása alkalmából az egyháznak adományozott 400 forintból az öt illető harmadrészét neki visszaadja. A pápa e kérést 1484 okt. 30-án teljesítette.

Ebből tehát kiviláglik, hogy *horogszegi Szilágyi Erzsébet 1483-ban halt meg és hogy tetemét a székesfehérvári egyházban temették el.*² Hogy mikor, vagyis mely napon küldte el a prépost a pápához intézett folyamodványát, nem tudjuk; de miután ezt a pápa 1484 okt. 30-án elintézi s a prépost benne a király anyjának elhalálózását és a bizonyos misét a „múlt” évre helyezi, biztosra vehetjük, hogy fentebbi chronologiai meghatározásunk teljesen helyes.

¹ Teleki XII. 271.

² Mon. rom. episc. Vespr. III. 293. 294. (Theiner II. 499.)